

پرسش و پاسخي کوتاه پيرامون ديده باني هر كه زودتر ببيند، زودتر شليك مي كند

مصاحبه‌ي نشریه ديده بان علوم و فناوري‌های دفاعی با مهندس عقيل ملكي فر

ديده باني چيست و چرا انجام مي شود؟

ديده باني يكي از شگردهای مهم آينده پژوهي است كه از دنياي جنگ به اين حوزه وارد شده است. از ديرباز در جنگ‌ها افرادي به نام "ديده‌ور" وجود داشتند كه به هر سو گسيل مي شدند تا ضمن شناسايي وضعيت و استحکامات دشمن، كوچك‌ترين تحركات آن را زير نظر داشته و در زمان مناسب به طراحان جنگي و فرماندهان نيروها اطلاع دهند. ديده‌وران از ميان باهوش‌ترين و زيرك‌ترين نيروها انتخاب مي شدند تا بتوانند اطلاعاتي را جمع‌آوري كنند كه ارزش نظامي آنها محرز باشد.

ديده باني در آينده پژوهي نيز كارکرد مشابهي دارد. با اين تفاوت كه وظيفه‌ي ديده‌وران در اينجا، كشف و شناسايي كوچك‌ترين "سيگنال‌های تغيير" است كه مي‌توانند وضعيت‌های امروز را بر هم زده، و تاثيراتي بر وضعيت‌های آينده داشته باشند. به عنوان مثال، گروهی از ديده‌وران فناوري كشف مي‌كنند كه فناوري‌های نرم در حال بر هم زدن تعادل موجود به زبان فناوري‌های سخت هستند. اين كشف مهم مي‌تواند حاكي از ظهور تغييراتي بزرگ در وضعيت سازمان‌ها، كسب و كارها، سرمايه‌گذاري‌های علمي و پژوهشي، روابط اجتماعي و فرهنگي، و پيدايش تخصص‌های جديد در آينده باشد. برجسته شدن فناوري‌های نرم همچنين مي‌تواند به اين معنا باشد كه كسب و كارهای توليدي در آينده از جايگاه نازل‌تري نسبت به كسب و كارهای خدماتي برخوردار خواهند شد؛ و از اين قبيل. گروهی ديگر از ديده‌وران ممكن است كشف كنند كه مولفه‌ي جديدي موسوم به "قدرت نرم" در حال ظهور است و مي‌رود تا به صف‌آرایی با "قدرت سخت" برخيزد. اگر چنين كشفي حقيقت داشته باشد (كه دارد)، تعبير و تفسير ما از مفهوم قدرت و مولفه‌های سازنده‌ي آن به زودي دگرگون خواهد شد.

گروهی دیده‌ور از خانواده‌ی علوم اجتماعی در سال‌های اخیر دریافتند که کسب موفقیت‌های شغلی، علمی، مالی، اجتماعی، خانوادگی و ... برای مردم امروز در حال تبدیل شدن به یک نیاز حیاتی است. این یافته باعث شد تا هرم نیازهای انسانی که در دهه‌ی ۱۹۶۰ از سوی آبراهام مازلو پیشنهاد شده بود، تغییرات اساسی پیدا کند؛ متفکری چون ارنست براون به این نتیجه برسد که عصر ما عصر "تقدیس موفقیت" است و اندیشه‌ی سیاسی حاکم بر جهان، صرفاً به گزینش موفق‌ها تمایل دارد، و ناموفق‌ها دیگر جایی در جامعه ندارند. پژوهش‌های بیشتر پیرامون موضوع نشان داد که فقدان موفقیت، به سلب اعتماد به نفس و ایجاد ناامنی روانی در افراد منتهی می‌شود. از اینجا بود که تعبیر جدیدی از امنیت به وجود آمد: "امنیت به منزله‌ی خلق فرست". هر جا که فرصت‌های بیشتری در پیش باشد، ضریب موفقیت افراد، سازمان‌ها و ملت‌ها افزایش می‌یابد، و به این ترتیب احساس امنیت در آن‌ها افزایش می‌یابد.

با اندکی تامل می‌توان دریافت که سرخ همه‌ی ایده‌های جدید را می‌توان در دیده‌بانی پیدا کرد، که البته یکی از دستاوردهای مهم دیده‌بانی محسوب می‌شود. اما فلسفه‌ی اصلی دیده‌بانی این است که افراد، سازمان‌ها، و ملت‌ها از کوچک‌ترین سیگنال‌های تغییر مطلع شده، و خود را برای رویارویی با تغییرات بزرگ‌تر در آینده آماده نمایند. این باعث خواهد شد که آن‌ها در برابر تغییرها غافل نشوند.

زمانی که شما روند تغییرات در یک زمینه‌ی خاص - مثلاً صنایع هوافضا - را برای چند مدت پایش می‌کنید، می‌توانید الگوهای کلی و کلان تغییر در این صنایع را ببینید. این الگوها را اصطلاحاً روند می‌نامند. یکی از کارکردهای مهم دیده‌بانی، کشف روندهاست.

آیا دیده‌بانی به حوزه یا حوزه‌های خاصی محدود می‌شود؟

همچنان که مثال‌های گوناگون در پاسخ اول نشان داد، دیده‌بانی به هیچ حوزه‌ی خاصی محدود نمی‌شود. به عبارت دیگر، هر حوزه‌ای از فعالیت و دغدغه‌های اجتماعی بشر می‌تواند موضوع دیده‌بانی قرار گیرد: از دیده‌بانی امور بین‌الملل گرفته تا دیده‌بانی در حوزه‌ی امنیت، دفاع، اقتصاد، فرهنگ، صنعت، فناوری، آموزش، ارزش‌ها، هنجارها، کسب و کارها، بازار کار و اشتغال و الخ... البته از دیدگاه هر جامعه، بخش یا سازمان می‌توان اولویت‌هایی را برای حوزه‌های دیده‌بانی قایل شد. مثلاً دیده‌بانی در کلیه‌ی حوزه‌های تاثیرگذار بر امنیت، دفاع، کسب و کار علوم و فناوری در همه‌ی کشورها از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

افرادی که به دیده‌بانی می‌پردازند، ویژگی‌ها و مهارت‌های خاصی دارند؟

بله، همین‌طور است. دیده‌بانان - و بهتر بگوییم "دیده‌وران" از ویژگی‌های متمایزی نسبت به سایر افراد حتی مهندسان و پژوهشگران برخوردارند. مراکز، شبکه‌ها و نوع سازمان‌هایی که به وظیفه‌ی دیده‌بانی اشتغال دارند، از روش‌های منحصر به فردی برای شناسایی و گزینش اعضا و کارکنان خود بهره می‌گیرند. در مجموع باید گفته شود که دیده‌وران در یک نگاه سریع به محیط باید "تصویر بزرگ" را ببینند، آن را در حافظه نگه‌دارند، و در کنار آن، قادر به کشف کوچک‌ترین تغییرات احتمالی در این تصویر بزرگ باشند. آن‌ها چشم دقیق و نگاه نافذ می‌خواهند. اگر مایل باشید می‌توانید آن‌ها را به عقاب تشبیه کنید که از ارتفاع بالا تصویر بزرگ یک دشت وسیع را می‌بینند، و با نگاه تیز خود کوچک‌ترین تغییرها را - که می‌تواند علامت وجود شکار باشد، به سرعت تشخیص می‌دهند. اردک‌ها و غازها هم پرواز می‌کنند، اما ویژگی‌های عقاب را ندارند.

منابع اطلاعاتی دیده‌بانی کدام است؟

روزنامه‌ها، مجلات عمومی و تخصصی، گزارش‌های علمی و پژوهشی، کاتالوگ‌ها و بروشورها، آگهی‌های تبلیغاتی، شبکه‌های مختلف ماهواره، صداوسیما، و بالاخص اینترنت می‌توانند منابع مناسبی باشند. در حوزه‌های خاصی مثل صنایع و فناوری‌های برتر، نباید اهمیت جاسوسی صنعتی را نادیده گرفت.

به نظر می‌رسد که نشریه‌ی دیده‌بان، عموماً از منابع اینترنتی استفاده می‌کند. آیا داده‌ها و اطلاعات اینترنتی می‌توانند منابع قابل اطمینانی برای دیده‌بانی در حوزه‌های حساسی مثل علوم، فناوری‌ها و سامانه‌های دفاعی باشند؟

درست‌تر این است که بگوییم، نشریه‌ی دیده‌بان اطلاعات خود را از "منابع باز" دریافت می‌کند که طیف وسیعی از منابع موجود را در برمی‌گیرند. وانگهی، تیم تحریریه‌ی نشریه از روش‌های منحصر به فردی برای پالایش اطلاعات و حصول اطمینان از صحت نسبی آن‌ها استفاده می‌کند.

دیده‌بانی، به شکستن قالب‌های ذهنی (پارادایم‌های) جا افتاده و ایجاد بستر

"تفکر خلاق" کمک می‌کند.